

Recenze / Reviews

HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. s. 290. ISBN 978-80-7419-016-2.

Jiří Herda

Kniha „kolektivní paměť“, kterou napsal Maurice Halbwachs, byla vydána v českém překladu v roce 2009 v Sociologickém nakladatelství v Praze. Jedná se o „kritické vydání“ připravené Gérardem Namerem ve spolupráci s Marií Jaissonovou. Překlad vytvořili Yasar Abu Ghosh, Marie Černá, Kateřina Gajdošová a Barbora Spalová.

Kniha má 289 stran a je složena kromě obsahu, přehledu biografie Maurice Halbwachse a doslovu také z předmluvy, upozornění a pěti kapitol. Předmluva a doslov je vytvořen Gérardem Namerem. Zbytek pak Mauricem Halbwachsem, resp. ve spolupráci, za přispění Jeanne Alexandre (rpz. Halbwachsové).

Na samotném počátku se řeší otázka, zda je toto dílo pokračováním, rozpracováním knihy „Sociální rámce“. Jsou zde uváděny názory, že čtenář má hledat v „Kolektivní paměti“ jen to, co doplňuje jeho znalost „Sociálních rámců“. Dále je zde jako problém uváděna skutečnost, že „Kolektivní paměť“ byla dávána dohromady až po smrti autora z materiálů, které k vytvoření nashromáždil. Využívány při tom byly ručně psané poznámky apod. V obdobném duchu pokračuje i „Upozornění“. Zde jsou rozebírány jednotlivé okruhy chyb, které byly odstraňovány a způsob, jak bylo dílo korigováno.

Kapitola první „Kolektivní paměť hudebníků“ řeší problém zvuku a toho, co si člověk při jeho poslechu vybaví. V některých případech si člověk představuje konkrétní situace, a ne samotný předmět, zvíře, člověka, který je autorem zvuku. To za předpokladu, že člověk zvuk již někdy slyšel. V opačném případě si člověk snaží ve svém nitru vytvořit obraz podle sebe, svého zaměření, zkušenosti, způsobu vnímání apod.

Ve druhé kapitole „Individuální a kolektivní paměť“ autor předkládá k zamyšlení rozdílnost vnímání dané situace dvěma jedinci a s tím spojené vybavování si vzpomínek z minulosti. Hovoří o tom, že důvěra našeho vzpomínání je větší, když se můžeme opřít o vzpomínání jiných lidí. K zamyšlení předkládá také vybavování si situací v rámci jedné konkrétní skupiny, např. studentů školní třídy a jejich třídního profesora. Pro studenty byla třída jedinečnou záležitostí, ale profesor jich za svůj život vystřídá několik. Vzpomínky se liší nebo může docházet i k tomu, že si je nevybaví, jako by se některé události vůbec nestaly. Na popředí paměti dané skupiny se vyjímají vzpomínky spojené s největším počtem jejich členů.

Třetí kapitola knihy „Kolektivní a historická paměť“ plynule navazuje na kapitolu předešlou. Autor připomíná, že osobní paměť se odvolává na záchytné body z vnějšku a využívá při tom slova a myšlenky, které nejsou individuálním vynálezem jedince. Tímto způsobem autor přechází k pojmům autobiografická a historická paměť, kdy první si vypomáhá tou druhou a je souvislejší a hutnější, a ta historická paměť je pouze schematická a zkratkovitá. Historie je předkládána jako soubor faktů a podrobností, tedy jako něco, co je pouze pro učence. Naproti tomu kolektivní paměť je souvislým proudem, který přenáší to, co je doposud živé ve vědomí skupiny, která tuto paměť udržuje. Celou touto částí knihy se nese především rozdílnost v nahlížení na minulost – historie nahlíží z venku, osobní paměť a následně paměť kolektivní nahlíží zevnitř.

„Kolektivní paměť a čas“ je čtvrtou kapitolou a v jejím počátku se více než u předešlých částí projevuje autorovo filozofické přemítání o pojmech, v tomto případě je to „čas“, než tomu bylo u částí předešlých. Jsou zde odstavce věnované rozboru vnímání i metafyzice, resp. Leibnitzovu metafyzickému paradoxu. Pro čtenáře se jedná o velice složité čtení. Až druhá polovina této kapitoly je konkrétnější. Hovoří o pojmech kolektivní čas, čas matematický, čas společenský, reálný. Jako velice důležitá veličina je uváděn čas univerzální, tedy ten, který pokrývá celý svět, události, svěťadily i skupiny lidí. Kolektivní paměť sahá jen po určitou mez, ale historii zajímá to, co je za touto mezí, minulost. Tou je to, co leží mimo oblast, kam zasahuje myšlení současných skupin. Čas je tedy veličinou velice relativní a velkou roli hraje ve vnímání minulého také prostředí, ve kterém se daná skupina nachází. Bez povšimnutí nezůstává ani skutečnost, že jedinec se nachází v jednom okamžiku ve více skupinách,

jeho myšlení je tak součástí kolektivního myšlení a vnímání více kolektivních myšlení, pamětí a časů.

Kapitola pátá „Kolektivní paměť a prostor“ je věnována další veličině a jejímu vztahu ke kolektivní paměti. Obrazy vnějšího světa, naše okolí, vytváří součást našeho já. Prostorové představy hrají významnou úlohu v kolektivní paměti a naopak. Místo, prostor, si uchovává otisk skupiny. Změny v prostoru se projeví ve vnímání a životě dané skupiny. Neexistuje tedy kolektivní paměť, která by nebyla vázána na nějaký prostor. Ani v této části se autor nevyhnul určitým filozofickým úvahám u pojmů spojených s prostorem včetně prostoru právního apod. Je však nutné přiznat, že bez vztahu člověka, jedince, ke konkrétním věcem (vlastnictví věcí, dědictví apod.) by nazírání na předkládané otázky nebylo úplné. K prostoru, stavbám, se tak váže také paměť náboženská, tedy paměť kolektivní, paměť určité náboženské skupiny. Autor to vše shrnuje tak, že lokalizace je nezbytná pro naši paměť, že je nutný konkrétní prostor, na který vážeme naše vzpomínky.

V samotném závěru knihy je čtenáři předkládán „doslov“, který obsahuje údaje o jednotlivých rukopisech od toho prvního z roku 1925 po poslední, čtvrtý, z let 1943 až 1944. Jsou zde uváděny i zásady kompletace knihy včetně návaznosti na sociologii paměti nebo politiku, propagandu apod. I zde se čtenář setkává s odkazy na „Sociální rámce“, předešlé autorovo dílo. A právě toto odkazování, se kterým se čtenář setkává opakovaně, může vytvářet dojem, že bez přečtení tohoto díla není možné úplně pochopit a vstřebat myšlenky obsažené v „Kolektivní paměti“.

Čtení tohoto díla předpokládá i hlubší orientaci, možná lépe řečeno větší zálibu, v jiných oborech – psychologii, sociologii nebo filozofii. Přehlednosti a pochopení, dle mého názoru, nepomáhá ani odkazování se na myšlenky a díla jiných autorů a jejich názory. Daleko jednodušší, pochopitelnější a přehlednější jsou řešení a možnosti předložené a vysvětlované na konkrétních příkladech z běžného života – v kapitole individuální paměť je to příklad z návštěvy Londýna (pohled malíře, architekta – historika, obchodníka apod., v kapitole kolektivní a historická paměť je to příklad návštěvy, pobytu, v Remeši a s tím spojené informace o Johance z Arcu, Karlu VII apod.)

Je velice obtížné toto dílo zařadit do některé z kategorií literárních děl. Jedná se o filozofickou úvahu nebo naučné dílo, mající čtenáři vysvětlit jednotlivé pojmy

MEMO 2017/2

související s pamětí a možným využívám díla v rámci studia historie? Má kniha upozornit na možná úskalí spojená s vnímáním paměti různými skupinami jedinců v souvislosti s prostorem, časem apod.? Jednoznačnou odpověď, podle mého názoru, nedává ani sám autor. Jisté je, že dílo samotné dává vzniknout novým otázkám a samo dává spíše návod, jak některé problémy řešit, jak o nich přemýšlet a předkládá jen velice málo jednoznačných odpovědí.